

**Міжнародна місія Світового Конгресу Українців зі спостереження
за місцевими виборами 2020 р. в Україні**

Голосування 25 жовтня 2020 року

ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

Київ, Україна

26 жовтня 2020 року

Міжнародна місія СКУ та Міжнародна місія УККА зі спостереження за місцевими виборами представляють Попередні висновки, які підтверджують, що місцеві вибори в Україні 25 жовтня 2020 року відбулись відповідно до українського законодавства та загалом відповідають стандартам проведення демократичних виборів.

Світовий Конгрес Українців (СКУ) є міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, що представляє інтереси понад 20 мільйонів українців. СКУ має мережу складових організацій та зв'язків з українцями у більше ніж 60 країнах. Заснований у 1967 р., СКУ був визнаний у 2003р. Економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом та в 2018 р. набув статусу учасника міжнародної неурядової організації в Раді Європи.

11 липня 2019 року Генеральна прокуратура Російської окупації визнала СКУ як небажану організацію, яка становить загрозу основам конституційного ладу та безпеки Російської Федерації.

Починаючи з 1999 р., СКУ направляє свої місії зі спостереження за виборами для моніторингу всіх президентських і парламентських виборів в Україні. В 2020 році СКУ направила місію для спостереження за місцевими виборами.

Український Конгресовий Комітет Америки, крайова громадська організація у Сполучених Штатах, що представляє інтереси американців українського походження 80 років, проводить всеосяжну програму громадянської освіти в Україні навчаючи громадян переваги демократії та вільного ринку економічних реформ з 1991 року. Більшу частину роботи громадянської освіти включає організування делегацій міжнародних спостерігачів для контролювання виборів Президента і Парламенту України. Делегації УККА спостерігали кожні вибори, що проводилися в Україні з 1991 року.

У 2004 році, під час історичної Помаранчевої революції, делегація УККА, яка налічувала 2408 осіб, була найбільшою делегацією міжнародних спостерігачів за

виборами, коли-небудь зареєстрованою Центральною виборчою комісією України, перевершуючи делегацію ОБСЄ майже на 1000 спостерігачів.

Центральна виборча комісія акредитувала (постанови ЦВК від 24 вересня 2020 року № 294, від 29 вересня 2020 року № 313, від 15 жовтня 2020 року № 384) 12 офіційних спостерігачів від Світового Конгресу Українців та 14 офіційних спостерігачів від Українського Конгресового Комітету Америки на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року.

Метою Місій СКУ та УККА є підтримка відкритого і прозорого виборчого процесу в Україні. СКУ та УККА підтримують відданість України стандартам ОБСЄ щодо вільних та чесних виборів, які відображають волю електорату та не підтримують жодного кандидата, політичну партію чи блок.

Через глобальну пандемію та обмеження подорожей, Місії спостереження за виборами, в основному, складаються з експатів, які вже перебувають в Україні.

Місія СКУ мобілізувала групу спостерігачів та експертів для здійснення медіа-моніторингу. Спостерігачі працюють і спостерігають за інформацією в засобах масової інформації (ЗМІ) на наявність будь-яких фактів дезінформації. У режимі онлайн отримана інформація перевіряється на точність та класифікується згідно з джерелами та тематикою.

Місія СКУ тісно співпрацює зі спостережною місією складової організації СКУ – Українського Конгресового Комітету Америки, який делегував 14 офіційних спостерігачів. Разом у двох місіях працюють 26 офіційних спостерігачів з шести країн світу.

Разом Місії СКУ та УККА є **п'ятою** за величиною міжнародною спостережною місією на місцевих виборах в Україні після спостережних місій Бюро демократичних інституцій і прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (БДПЛ ОБСЄ), Європейської мережі організацій зі спостереження за виборами (ЕНЕМО), Національного демократичного інституту міжнародних відносин, Громадської спілки "Міжнародне співтовариство з прав людини".

За складом та обсягом своєї діяльності Місія СКУ та Місія УККА є унікальними, оскільки вона:

- складається у переважній більшості з україномовних спостерігачів, які обізнані з ситуацією в Україні;
- включає довгострокових спостерігачів, котрі здійснюватимуть медіа-моніторинг за межами України та
- включає офіційних спостерігачів, які ведуть моніторинг виборчого процесу.

22 жовтня 2020 року Міжнародна місія Світового Конгресу Українців (СКУ) зі спостереження за виборами провела тренінг для 26-ти офіційних спостерігачів, які є учасниками спостережних місій СКУ та УККА. Тренінг модерувала Головний Спостерігач Місії СКУ Наталія Немилівська. Олександр Неберикут, представник громадської організації "ОПОРА", що займає провідні позиції і спеціалізується на спостереженні виборів, а також Ріно Доменіко, головний спостерігач Місії УККА, надавали корисну інформацію щодо теоретичних аспектів виборчого процесу, включаючи недавно прийнятий Виборчий кодекс України, та практичні знання процесу спостереження в день голосування.

"Починаючи з 1991 року народ України став на історичний шлях розвитку у напрямку незалежності та демократії. Спостережні виборчі Місії СКУ та УККА протягом цього періоду відігравали важливу роль на цьому шляху. Дані місії не були б можливими без глибокого почуття відповідальності і волонтерства нашої діаспори та громад на теренах. Дякую вам; Ви робите значний внесок для народу і країни, які незмірно страждали впродовж століть", - звернувся до учасників Місій СКУ та УККА Борис Вжесневський, Голова Міжнародної місії СКУ зі спостереження за виборами.

Ці вибори є відмінними від інших виборів в історії України з огляду на виклики, які зумовлені пандемією та розширеними повноваженнями органів місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення. Незважаючи на вищезгадані обставини, СКУ залишається на сторожі підтримки прозорості та справедливості виборчого процесу.

Складності процесу проведення місцевих виборів додала суттєва зміна адміністративно-територіального устрою областей за 3 місяці до дати виборів. Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-ІХ "Про утворення та ліквідацію районів" ліквідовано 490 районів і утворено 136 укрупнених районів у всіх областях та Автономній Республіці Крим.

Також суттєво ускладнила виборчий процес пандемія COVID19. Кабінетом Міністрів України на позачерговому засіданні 14 вересня 2020 року затвердив Порядок здійснення протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів, яким встановлено додаткові вимоги щодо протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів на період дії карантину у зв'язку з поширенням на території України COVID-19.

Основні команди Місій спостереження за виборами СКУ та УККА включають наступних осіб:

Борис Вжесневський – Голова Місії Світового Конгресу Українців, колишній депутат Парламенту Канади;

Андрій Футей – Голова Місії Українського Конгресового Комітету Америки, Президент Українського Конгресового Комітету Америки (УККА);

Наталія Немилівська – Головний спостерігач Місії СКУ, директор Комітету економічного процвітання та інвестицій СКУ;

Рено Доменіко - Головний спостерігач Місії УККА, багаторічний міжнародний спостерігач;

Тамара Олексій - Регіональний віце-президент СКУ та Виконавчий директор УККА, Координатор Місії.

Місій спостереження за виборами СКУ та УККА є повністю незалежними та не отримують урядового фінансування.

Місія залучила українських експертів виборчого законодавства:

Ярослав Сидорович - Керівник експертної групи.

Місії складаються з добровольців, які віддані демократичному прогресу України.

Місія СКУ організувала команду спостерігачів, які працюють віддалено зі своїх країн проживання та спостерігають за глобальним медіапростором щодо проявів дезінформації.

Моніторинг розпочався з вересня 2020 р. і продовжуватиметься до завершення місцевих виборів.

Дезінформація напередодні місцевих виборів в Україні була визнана однією з найсерйозніших загроз для вільного та безперешкодного демократичного виборчого процесу без іноземного втручання. Експерти-медійники та аналітичні центри продовжують попереджати про небезпеку сфабрикованої та неправдивої інформації, яка має на меті вплинути на думку виборців і викликати конфронтацію та конфлікти. Дезінформаційна кампанія не обмежується лише інформаційним простором України, а поширюється на весь світ з метою введення в оману союзників України. **Медіамоніторинг іноземних ЗМІ про місцеві вибори в Україні додається.**

Місія СКУ здійснює аналіз проведення місцевих виборів на основі міжнародних зобов'язань України щодо демократії, верховенства права, свободи слова та вільного і справедливого виборчого процесу.

Міжнародні місії СКУ та УККА зосередилися на таких ключових завданнях :

- аналіз правових засад виборчого процесу, зокрема Виборчого кодексу України, а також зобов'язань України перед Організацією з безпеки і співробітництва в Європі та Радою Європи та в контексті інших міжнародних стандартів демократичного волевиявлення;
- перевірка готовності України до забезпечення демократичних виборів, протидії можливим іноземним втручанням, маніпуляціям та порушеннями виборчого процесу;
- моніторинг готовності України до проведення виборів в умовах пандемії;
- медіа-моніторинг, зокрема на міжнародному рівні;
- спостереження за виборчим процесом напередодні та в день виборів на дільницях, а також за процесами підрахунку голосів та оголошеннями результатів виборів.

Місії відзначають ряд позитивних законодавчих змін в порівнянні з місцевими виборами 2015 року.

Вперше врегульовано на місцеві вибори реалізацію **виборчого права внутрішньо переміщеними особами та внутрішніми трудовими мігрантами**, впроваджено **інноваційних електронних сервісів для зміни виборчої адреси**.

Цим правом скористались близько 92 тисяч виборців, які змінили виборчу адресу для голосування на місцевих виборах (10% від кількості внутрішньо переміщених осіб). Брак часу на роз'яснення інноваційних механізмів зміни виборчої адреси не дало можливості більшій кількості осіб реалізувати виборче право на цих місцевих виборах.

Позитивним також є визначений у Виборчому кодексі України підхід до **гендерного представництва** під час формування єдиного та територіальних виборчих списків на рівні забезпечення у кожній п'ятірці (місцях з першого по

п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

В Україні вперше ухвалені норми законодавчих умов для **повноцінного забезпечення виборчих прав людей з інвалідністю**. Перехідними положення Виборчого кодексу України зобов'язано органи місцевого самоврядування забезпечити до 1 січня 2025 року доступність для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування.

Тому, наразі проблема з доступності приміщень потребує уваги громадськості та спостерігачів, в тому числі місій міжнародних офіційних спостерігачів.

Також, посилена відповідальність за підкуп виборців. Особи, винні в порушенні законодавства про вибори, виборчих прав виборців, кандидатів, місцевих організацій політичних партій – суб'єктів виборчого процесу, притягаються до кримінальної, адміністративної або іншої відповідальності в порядку, встановленому законом.

В Місії викликало тривогу те, що не зважаючи на те, що Верховна Рада України в липні оголосила місцеві вибори на всій підконтрольній території, Центральна виборча комісія на підставі звернень голів Військово-цивільних адміністрацій у Донецької та Луганської областей, встановила неможливість проведення відповідно до положень Виборчого кодексу України перших виборів депутатів сільських, селищних, міських рад Донецької та Луганської області та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року. До переліку таких громад входять 10 сільських, селищних, міських територіальних громад Бахмутського (Світлодарська та Торецька міські ТГ), Волноваського (Мирненська та Ольгинська селищні ТГ, Волноваська та Вугледарська міські ТГ), Маріупольського (Сартанська селищна ТГ) та Покровського (Очеретинська селищна ТГ, Авдіївська та Мар'їнська міські ТГ) районів Донецької області та 8 – Северодонецького (Гірська, Лисичанська, Попаснянська та Северодонецька міські ТГ) і Щастинського (Нижньотеплівська сільська ТГ, Станично-Луганська та Широківська селищні ТГ, Щастинська міська ТГ) районів Луганської області.

Закон України “Про військово-цивільні адміністрації” поза межами дії Виборчого кодексу України надає Військово-цивільним адміністраціям населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови. Військово-цивільні адміністрації населених пунктів здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законами України. Районні, обласні військово-цивільні адміністрації поряд із здійсненням повноважень місцевих державних адміністрацій на відповідній території також здійснюють повноваження із здійснення відповідно до закону повноважень щодо організації проведення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці всеукраїнських референдумів та виборів органів державної влади і місцевого самоврядування; надання висновків Центральній виборчій комісії щодо можливості організації та

підготовки відповідно до закону проведення відповідних виборів на окремих територіях.

В минулому 2019 році на територіях цих 18 територіальних громад президентські і парламентські вибори проводились. Зараз оголошено режим тиші і умови проведення виборів напевно сприятливіші ніж рік тому.

На цих територіях проводились 25 жовтня 2020 року вибори депутатів до 6 районних рад, зокрема до Бахмутської, Волноваської, Маріупольської, Покровської районних рад Донецької області та Северодонецької, Щастинської районних рад Луганської області.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
реалізації виборчих прав громадян щодо виборів
депутатів районних рад, депутатів міських, селищних, сільських рад та
сільських, селищних, міських голів територіальних громад в деяких районах
Донецької області та Луганської областей 25 жовтня 2020 року
(джерело: cvk.gov.ua)

Найменування району, області	Кількість виборців, які обирають депутатів районних рад	Кількість виборців, які обирають депутатів міських, селищних, сільських рад та міських, селищних, сільських голів	Кількість виборців, які позбавлені права обирати депутатів міських, селищних, сільських рад та міських, селищних, сільських голів
Бахмутський район Донецької області	167631	98950	68681
Волноваський район Донецької області	116198	40774	75424
Маріупольський район Донецької області	353123	338498	14625
Покровський район Донецької області	315467	238199	77268
Северодонецький район Луганської області	287593	65483	222110
Щастинський район Луганської області	61703	15356	46347
РАЗОМ	1301715	797260	504455

Місії відзначають недосконалість законодавства, яке дає право не виконувати постанову Верховної Ради України і приймати рішення щодо

неможливості проведення місцевих виборів військово-цивільним адміністраціям, які мають конфлікт інтересів з місцевими громадами в розпорядженні бюджетними коштами цих громад.

Фактично виявились позбавленими конституційного права обирати органи місцевого самоврядування понад 500 тисяч виборців.

Голови Місій звернулись до Голови Верховної Ради України пана Дмитра Разумкову з офіційним листом, в якому висловили стурбованість щодо реалізації виборчих прав громадян і просили доручити Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування **“провести слухання щодо відновлення конституційних виборчих прав громадян, що проживають на території 18 територіальних громад, які були у спосіб не визначений Виборчим кодексом України позбавлені права обирати представницькі органи місцевого самоврядування на загальнодержавних місцевих виборах 25 жовтня 2020 року. На слухання необхідно запросити керівників Донецької та Луганської обласних військово-цивільних адміністрацій для виступів з детальним поясненням всіх обставин, які послужили підставами для скасування місцевих виборів в 18 територіальних громад.”**

В період розгортання виборчого процесу представники спостережних Місій СКУ та УККА зустрічалися з представниками ключових органів державної влади, що забезпечували різні аспекти проведення виборів: з керівництвом ЦВК, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства закордонних справ України и та з відповідними представниками Верховної Ради України. Спостережні місії СКУ та УККА також тісно співпрацювали з міжнародними місіями, включно з ОБСЄ, з експертними громадськими організаціями – Комітетом виборців України, ВГО "Громадянська мережа "ОПОРА"", з рядом інших громадських організацій та аналітичних центрів. Також відбулися зустрічі з Ієрархами Українських Церков.

Владні структури та правоохоронні органи України в загальному забезпечили цілісність та безпеку виборчого процесу, незважаючи на продовження гібридної агресії Російської Федерації проти України та інші виклики.

Це, а також втручання Російської Федерації у виборчі процеси в інших незалежних країнах, змусило українську владу взяти під пильний контроль моніторинг будь-якої потенційної загрози іноземного втручання у виборчий процес.

Українські владні структури запевняли, що готові діяти відповідно і реагувати на потенційні загрози. Під час підготовки до протидії потенційним загрозам для виборчого процесу українська влада у співпраці з міжнародними партнерами переймала досвід та найкращі практики.

Фактично російська гібридна військова агресія проти України найбільш негативно вплинули на місцеві вибори в 2020 р. в Україні, бо не дозволила українському народу обрати органи місцевого самоврядування в Криму та на окупованих територіях Донбасу.

Місії констатують про **неприпустимість прямого втручання у внутрішні справи України іноземних держав**, зокрема це також стосується агітації за

політичну партію під час візиту на Закарпаття **Державного секретаря Угорщини з питань національної політики Яноша Арпад Потапі** та заклик в день виборів 25 жовтня 2020 року **Міністра закордонних справ Угорщини Петера Сійярто** до угорців Закарпаття підтримати на місцевих виборах політичну силу КМКС "Партія угорців України".

У день голосування за виборчим процесом спостерігали офіційні спостерігачі з шести країн світу, а саме Канади, США, Данії, Швейцарії, Великобританії та Франції.

Місії СКУ та УККА спостерігали за виборчим процесом у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Чернігівській областях та в місті Києві.

Офіційні спостерігачі зафіксували незначні порушення та складності на окремих виборчих дільницях, в тому числі:

- ускладнений доступ людей похилого віку та людей з обмеженими фізичними можливостями на окремі виборчі дільниці, які розміщені на другому та третьому поверхах, відсутність ліфта, доводиться йти сходами, щоб дійти до виборчої дільниці, відсутність пандусів;
- недотримання протиепідеміологічних заходів, зокрема щодо дотримання соціальної дистанції та маскового режиму, зокрема окремі члени дільничних комісії та виборці були без масок та рукавичок;
- затримки з відкриттям окремих виборчих дільниць;
- нестача скриньок для голосування, зокрема коли одну з двох мобільних скриньок неможливо було опломбувати;
- неналежне опломбовування та розміщення на дільниці виборчих скриньок, зокрема мобільних скриньок;
- спроби фотографування з бюлетенем та спроби винести бюлетень, на які поліцейські адекватно відреагували і припинили порушення;
- нестача кабінок для голосування, зокрема спеціальних кабінок для голосування людей з інвалідністю на візках;
- голосування людей з інвалідністю на візках за межами кабінок;
- завіси в кабінках були прозорими через світло всередині, що мало ризики побачити ззовні кабінки хто за кого голосує;
- окремі виборці, які йшли голосувати, мали поліетиленові пакети з символікою політичної партії, що можна трактувати як заборонена агітація;
- відсутність в списках на голосування осіб, які виписались з лікарні напередодні дня голосування;
- надто трудомісткий процес виготовлення рукописних копій протоколу.

Опитування "5 питань від Президента України" проводилось на виході виборчих дільниць. Були дільниці, біля яких опитування не проводилось.

Ці порушення не були системними та в загальному не вплинули на результати голосування.

За даними ЦВК явка виборців в день голосування 25 жовтня 2020 року склала **36,88%**. Цей показник майже на 10% менший за явку на місцевих виборах 2015 року, яка становила 46,6%.

Місія СКУ та Місія УККА висловлюють висновки, що базуються на безпосередньому спостереженні офіційних спостерігачів і на основі зустрічей з

високопосадовцями органів державної влади, Ієрархами Українських Церков, представниками громадських організацій та міжнародної спільноти.

На основі результатів спостереження Місії СКУ та УККА місцеві вибори 2020 року в Україні відбулись відповідно до українського законодавства та загалом відповідають стандартам проведення демократичних виборів.

Ці попередні висновки подаються до завершення підрахунку голосів та оголошення попередніх та остаточних результатів виборів, судового розгляду можливих скарг та апеляцій.

Місії СКУ та УККА оприлюднять детальний заключний звіт із рекомендаціями щодо потенційних удосконалень виборчого законодавства після оголошення результатів голосування 25 жовтня 2020 року, проведення можливих других турів голосування та оголошення результатів повторних голосувань, через вісім (8) тижнів після завершення виборчого процесу.

Місії СКУ та УККА щиро дякують офіційним спостерігачам, які спостерігали на виборах та українському народу за його гостинність під час її роботи в Україні, зокрема 25 жовтня 2020 р. у день моніторингу місцевих виборів в Україні.

Попередні висновки Місій СКУ та УККА були представлені 28 жовтня 2020 року в 15:00 в Українському кризовому медіа центрі в Києві.

Борис Вжесневський

**Голова
Міжнародної місії Світового
Конгресу Українців зі
спостереження за
місцевими виборами
2020 р в Україні**

Андрій Футей

**Голова
Місії Українського
Конгресового Комітету
Америци**

Наталія Немилівська

**Головний спостерігач
Місії СКУ**

Ріно Доменіко

**Головний спостерігач
Місії УККА**

*Контактна інформація в Україні:
Володимир Кістяник
Міжнародна місія Світового Конгресу Українців
зі спостереження за місцевими виборами 2020 р. в Україні
провулок Липський 3, оф.б,
Київ, Україна 01021
Тел.: +38 097 752 51 77
Ел. адреса: elections@ukrainianworldcongress.org*

Медіамоніторинг іноземних ЗМІ
про місцеві вибори в Україні (день виборів, 25 жовтня 2020 р.)

25 жовтня 2020 року Україна згадувалася у понад 30 англомовних новинах та публікаціях. Значна кількість новин, пов'язана із скандалом навколо Хантера Байдена, другого сина Джо Байдена, напередодні виборів президента США. Решту статей, що містять позитивну, нейтральну, негативну або критикуючу інформацію про Україну чи вибори в Україні, висвітлено нижче.

1. France 24: **Ukraine's Zelensky suffers setback in local elections** /Український Президент Зеленський зазнав невдачі на місцевих виборах/
(<https://www.france24.com/en/live-news/20201025-ukraine-s-zelensky-suffers-setback-in-local-elections>)
2. Sputnik News: **FEMEN Activist Gets Naked in Front of Ukraine's President Zelensky Near Polling Station – Video** / Активістка FEMEN оголюється перед президентом України Зеленським біля виборчої дільниці – Відео/
(<https://sputniknews.com/europe/202010251080874048-femen-activist-gets-naked-in-front-of-ukraines-president-zelensky-at-polling-station---video/>)
3. TASS: **Voter turnout at Sunday's local elections in Ukraine stands at about 37% - СЕС** / Явка виборців на місцевих виборах в неділю в Україні становить близько 37% - ЦВК/
(<https://tass.com/world/1216175>)
4. Irish Sun: **Ukrainians Go To The Polls In Historic Local Elections** / Українці йдуть на виборчі дільниці голосувати на історичних місцевих виборах/
(<https://www.irishsun.com/news/266783494/ukrainians-go-to-the-polls-in-historic-local-elections>)
5. [Same as above] Voice of America: **Ukrainians Go to the Polls in Historic Local Elections** / Українці йдуть на виборчі дільниці голосувати на історичних місцевих виборах/
(<https://www.voanews.com/europe/ukrainians-go-polls-historic-local-elections>)
6. Reuters: **Ukraine protests against Hungarian actions in local elections** / Україна протестує проти дій Угорщини на місцевих виборах/
(<https://uk.reuters.com/article/uk-ukraine-election-hungary/ukraine-protests-against-hungarian-actions-in-local-elections-idUKKBN27B1NV>)
7. Times Colonist/Associated Press: **Ukraine's local elections test leader and his young party** / Місцеві вибори в Україні випробовують лідера та його молоду партію/

<https://www.timescolonist.com/ukraine-s-local-elections-test-leader-and-his-young-party-1.24226862>)

8. RadioFreeEurope/RadioLiberty: **Early Results Show Blow To Zelenskiy, Servant Of The People Party In Ukraine's Local Elections/ Попередні результати показують поразку партії Слуги народу Зеленського в Україні на місцевих виборах/**

<https://www.rferl.org/a/zelenskiy-stresses-free-nature-of-elections-in-ukraine-after-historic-vote/30912509.html>)

9. Atlantic Council: **Ukrainian local elections: Zelenskyu fairytale is over/ Українські місцеві вибори: казочка Зеленського закінчилася**

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukrainian-local-elections-zelenskyu-fairytale-is-over/>)